

Buk Kriszta

„MÍTOSZ VAGY REALITÁS MA A ZSIDÓ CSALÁD?”

DOI: 10.25116/kozelitesek 2020.1-2.3

A Mazsihisz, NDI támogatásával az EszterHáz Egyesület és a Bálint Ház közös szervezésében „A zsidó identitás ma” címmel tartott konferencián a vallásosság, szekularitás, művészetek, nők szerepe és a család megannyi érdekes aspektusából közelítették meg a résztvevők korunk zsidó identitásának komplex témája. A „zsidó család” kerekasztal-beszélgetés moderátora A.Gergely András szociológus (MTA – ELTE) volt. Többek között érintettük azt a kérdést, hogy: *„Mítosz vagy realitás ma a zsidó család?” – Melyek azok az alapértékek, amelyeket a gyerekek, unokák generációja majd továbbvisz szertartások, normák és tabuk formájában, és mit tesz hozzá maga?* E témakörhöz teszem hozzá a magam tapasztalati és megismerési szempontjait.

Korábbi kutatásomban éveken keresztül főként izraeli-magyar vegyes családok életét és gyermeknevelési szokásait kutattam az antropológia módszereivel. A résztvevő megfigyelés és az interjúk során lényeges momentumként jelent meg a családdá alakulás idején a párválasztás motivációinak kérdése. Akárcsak azok a tényezők – mint a valláshoz, Izraelhez való viszony –, amelyek meghatározzák a vegyes családok tagjainak identitását, a szülők értékrendszere is kihat gyermeknevelési gyakorlatukra. Azt gondolnánk, hogy a változatos, eltérő nyelvű kulturális háttérből érkező családok specifikusságai a gyermeknevelésben is megjelennek, és valóban a többnyelvűség – ahogy a későbbiekben látni fogjuk – speciális családi kommunikációt és akkulturációt eredményez. Azonban az átadandó értékek terén nagyon hasonló eredményre jutottam, mint Tillmann Lili, aki a *Zsidó identitás(ok) és gyermeknevelés* című dolgozatában felsorolja a homogén budapesti zsidó családok körében releváns, átörökítendő értékeket, amelyek a következők: „a család fontossága”, „tolerancia, a más kultúrájú és vallású, nemi orientációjú emberek iránti elfogadás”, „a könyv, tanulás, tudás szeretete szintén alapvető érték”.²³

A továbbiakban röviden ismertetem, milyen viselkedési mintákat, kulturális, vallási szokásokat – miért és hogyan – igyekeznek megőrizni, továbbadni gyermekeiknek a szocializáció, akkulturáció során az általam kutatott vegyes etnikumú, többnyelvű zsidó családok a 2010-es években.

²³ Tillmann 2010, 57–59. o.

Kétnyelvű családok nyelvhasználata

„Totál vegyesen beszélünk otthon”

Pszicho-, szociolingvisztikai szempontból: „kétnyelvű egyén, aki több nyelvi kódhoz fér hozzá a társadalmi kommunikáció eszközeként”. Társadalmi, kulturális szempontból: „Kétnyelvű az a személy, aki egy vagy több közösségben is, anyanyelvi szinten képes két nyelven kommunikálni, és aki mindkét nyelvi csoporttal és kultúrával képes azonosulni”.²⁴

A megfigyelt családok többségére érvényesek a következő állítások: *„egymással héberül beszélünk, angolul csak ha vitás ügy van”, „a gyerekekhez 70%-ban héberül beszél (a férj), 30%-ban magyarul”, „én magyarul beszélek hozzá (a gyermekhez), az apja héberül”, „a gyerek magyarul mondja, hogy imát mondok, de aztán héberül imádkozik”. „I want kifli bevakasa”.*

A gyermekeikkel való kommunikáció a gyakorlatban többféle nyelv használatát jelenti egy mondaton belül. Beszámolnak arról, hogy *„angolul”* beszélnek egymás közt, *„ha vitás ügy van”,* hogy ne értse a gyerek, ugyanakkor tapasztaltam, hogy a gyermekükkel boltban, játszótéren előfordul, hogy héberül kezdenek el beszélni, hogy ne értsék mások, ez egyfajta cinkosságot teremt kettőjük között. Ezeket a szituációfüggő nyelvváltásokat a szociolingvisztika „kódváltásnak” hívja.²⁵ Ilyenkor a kétnyelvű személyek olyan speciális kommunikációs stílust alakítanak ki, amelyben némely témával kapcsolatos szókinccs egy másik nyelven jelenik meg. A közösségen belül a párok fele egymás között angolul beszél, fele héberül, a magyar anyanyelvűek egymás között magyarul beszélgetnek mindaddig, míg hallgatóságukban meg nem jelenik egy eltérő nyelvű, akkor rendszerint angol nyelvre váltanak, a könnyebb érthetőség kedvéért. Az anyák természetesnek veszik, hogy gyermekeikhez alapvetően anyanyelvükön beszéljenek, hiszen gondolkodási struktúrájukat ez a nyelv tükrözi leghitelesebben. Egyszerre fontos számukra az anyanyelv átadása és az *„apanyelv”* megőrzése, ezért kétnyelvű intézményekbe íratják a gyerekeket már kiskoruktól, hogy többet hallják és használják a hébert is. Somlai az identitás és a nyelv összefüggésének kapcsolatáról megfogalmazza, hogy *„Az emberi egyed gondolkodásmódjának fejlődése döntő módon függ beszédképességétől, illetve a vele kommunikáló felnőttek és gyermekek beszédétől. A beszédképesség, a gondolkodás, az érzelmek és motivációk egyidejű fejlesztésével hozzájut társas és társadalmi szerepeihez, illetve Én-identitásához”.*²⁶

Etnokulturálisan vegyes zsidó családok magyarországi élete

*„Magyarországnak rengeteg pozitív oldala van, pláne kulturális, aminek egy része azért mégiscsak a zsidóság”; „Az otthonlét a társadalmilag létrehozott valóság speciális része, melynek határait a letelepedett csoportok alkuja jelöli ki a térben”.*²⁷

---

²⁴ Bartha 1999, 34–40. o.

²⁵ Bartha 1999, 41–47. o.

²⁶ Somlai 1997, 55. o.

²⁷ Csepeli – Örkény 2017, 106. o.

Magyarországon élni jelenti a magánéletet, családot, a közéletet, munkahelyet, barátokat, szabadidő eltöltést, vallásgyakorlást. Az anyák jobban ragaszkodnak gyermekeik születése körül a támogató családjuk, ismerős környezetük közelségéhez, elmondásukból kiderül, hogy fontos számukra és szeretik Magyarországot. Ezen a nyelven gondolkodnak, művelődnek, olvasnak könyveket, az itthon megszokott viselkedési és nonverbális rendszer használata a természetes számukra.

A családok egy részét gazdasági megfontolások vezették hazaköltözésre Izraelből. Ennek nehézségei közt felsorolják, hogy gondot okoz „visszaszokni” a „magyar mentalitáshoz”, miszerint „mindenki mindent magába tart”. Ezt megkülönböztetik a „magyar zsidó mentalitástól”, amit „szókimondóbbnak” érznek.

A magyar származású feleségek arról számoltak be, hogy izraeli férjüket elfogadták a munkatársaik, s hangsúlyozzák, hogy többnyire „liberális” munkahelyeken dolgoznak, jobbára angol nyelven, nemzetközi cégeknél. Ennek ellenére nehézséget okoz számukra szorosabb kapcsolatokat kiépíteni.

„A bevándorlók esetében a mikrovilág szerepe különösen felértékelődik. A család nemcsak a szokásos értelemben vett háttérrel és biztonságot szolgáltatja, de a házastárs és a rokonság etnikai hovatartozástól függően nagyban segítheti a migráns csoportokba vagy a többségi társadalomba való beilleszkedést”.²⁸

A közösségben (a grúzai családokat leszámítva) minden beszélgetés alkalmával előkerültek a kirekesztés erősödésének érzésére irányuló gondolatok. A belső szorongást csak felerősítik a napjainkra jellemző társadalmi és politikai események, amik igen érzékenyen érintik a zsidó családokat. Magyarországon élni az előnyök ellenére is kihívást jelent a vegyes etnicitású zsidó közösség tagjainak. Az antiszemitizmus teremtette atmoszféra kétségtelenül jobban nyomasztja a magyar ajkú, magyar születésű embereket, az izraeli fél kevésbé érzékeli mindezt, részben nyelvi korlátai, részben a kisközösségben és családban való szeparáltsága miatt.

Hogy lehet-e, s ha igen, miként a mai Magyarországon magyarként, illetve nem magyarként zsidónak lenni, erre vonatkozóan eltérő stratégiákat láthatunk a különböző családoknál. Két működőképes megoldással találkoztam: az egyik esetben paradigmaváltás ment végbe mentális, ideológiai szinten, aminek az eredménye egy „multikulturális életszemlélet” lett, melynek következtében ajtó nyílt egy tágabb világra és a „kozmpolita életformára”. A másik esetben a „vallás, a hit, a tradíciók” segítségével befelé koncentrálna sikerült egy olyan védőpajzsot megalkotni, amely megóv a negatív impulzusoktól. Nagyon különböző hozzáállásokkal találkozhatunk azonban a valláshoz, a hagyományokhoz az egyes családokon belül is – ezek bemutatásáról fog szólni a következő fejezet.

²⁸ Csepeli – Örkény 2017, 122. o.

Vegyes etnikumú zsidó családok viszonyai a valláshoz és hagyományőrzéshez

„Nyomatjuk a zsidóságot a magunk módján”.

„A kulturális-szimbolikus kötődés egyik indikátora az ünnepek megtartásának gyakorlata, amely kifejezi, s mind az ingroup, mind az outgroup számára jól láthatóvá teszi a hovatartozást”.²⁹

A magyar származású anyák vallási tradícióktól elrekesztődve nőttek fel, majd a rendszerváltozás után a zsidó reneszánsz alatt megismerkedtek hagyományaikkal és újratanulták azok egy részét. Azonban családjaikban a vallási szokások megtartása nem volt jelen mint követendő minta. Az izraeli, vagy grúz férjeik azonban más zsidóságba születtek és nevelődtek bele. Míg a kóser étkezés szabályainak betartása Magyarországon komoly kihívást jelentő és szervezést igénylő munka, addig számukra Izraelben ez természetes volt. *„A férjem Magyarországon többször jár templomba, mint Izraelben”, „én itt kóseriség szempontjából megrontottam őt”, „nagyon szeretné, hogy csak kóser húst vinnénk be a lakásba”, „20 éves koráig Grúziában élt, utána Izraelben, szóval neki ez nagyon fontos volt, hogy erősebb köteléke megmaradjon a vallással”.*

A másik fontos alappillére a zsidó vallásnak a *Shabbat* megtartása, amit mint látni fogjuk, nagyon sajátos módozatokban élnek meg a különböző családokban, sőt nagy eltérések, olykor ellentétek mutatkoznak családokon belül. *„Egyszer csak nem beszélünk telefonon, lezárjuk a komputert péntek délután, én sokáig lázadtam, hogy ez abszolút nem demokratikus”. „Jó a tv-t elérte, hogy nem kapcsoljuk be, ettől nagyon szenvedtem”, „Ha szüleimnél alszik hétvégén, ott meg nézhet tévét a gyerek”. „A nagymamája elmagyarázta, hogy nem mindenki vallásos, Aba (Apa héberül) jobban tartja, de nézd meg ezt meg ezt, ők kevésbé tartják a vallást, attól még zsidók”; „a pozitívumok, hétvégén, amikor nem tartotta a Shabbatot, mindig dolgozott, most együtt van a család”, „A szépen megterített családi asztal, vacsora legalább együtt”, „nem fordult meg a fejemben, hogy vallásosabban akarok élni, Izraelben sem”, „ez a maszortiim (hagyományőrzők) ez a hozzáállás tetszett nekem”.*

Papp Mariann a vallásba visszatérők és a *Shabbat*-tartás viszonyát vizsgálva a következő kérdést teszi fel: „ez az igen hangsúlyos ünnep, hogyan szubjektívizálódhat, vagy egyáltalán szubjektívizálódhat-e?”³⁰ Kutatásom azt bizonyította számomra, hogy igen, és erre számtalan variációt láthatunk.

A kompromisszumok megtalálása egy több éves folyamat, ami a családok életében messze nem ért véget, jelenleg is egymás, saját és ugyanakkor közös határaikat keresik.

Az ünnepek megtartásának kérdésekor találkozunk a „*Hanukarácsony*” gyakorlatával. *„Ünnepek*

²⁹ Csepeli – Örkény 2017, 129. o.

³⁰ Papp 2007, 346. o.

közül mindent tartunk itthon”, „hozzánk a Télapó jön, nem a Mikulás”. „A Karácsonyt nem úgy ünnepeltük, hogy ez egy keresztény ünnep, hanem mint egy nemzeti ünnep, és ki ne szeretné a kivilágított karácsonyfát, meg a sok ajándékot”; „Szukkotkor a Szimchat Tórán minden évben a zsinagógába megyünk a gyerekekkel, mert ez nekik élmény”; „Nono bölcsis korától egyedül gyújtja meg a shabbati gyertyát”, „a gyerekek gyújtják a Hanukai gyertyákat”, „Tainak volt britmilla”.

Láthatjuk, hogy vannak fokozatai, különböző szintjei a hagyományőrzésnek, a családoknál gyakoriak a próbálkozások a szokások gyakorlását illetően – *„a shabbati gyertyagyújtást elkezdtük”* –, míg rátalálnak arra az útra, ami e tekintetben járható számukra, *„inkább az ünnepekre koncentrálnak”*.

A kóser étkezés az általam kutatott családok többségénél nem volt hangsúlyos. A gyerekekre vonatkozó zsidó vallási rituálék átélésének biztosítását fontosnak tartják a szülők. A körülmételéssel kapcsolatban félelmekről számolnak be az erősödő megkülönböztetések miatt, de szinte kivétel nélkül fontosnak tartják, akár csak a bat/bar micvát is.

A vallási vonulatok a családok kétharmada életében nem domborodnak ki túlzottan, így a *Shabbat*, *kasrut* és megszorító, tiltó parancsolatok maradéktalan betartása nem jellemző az általam kutatott családok esetében. Adatközlőim beszámolóiból az derül ki, hogy e rohanó generáció számára a „Szombat ünnepének” egyik legnagyobb jelentősége a családdal való nyugodt együttlétben rejlik.

A karácsonyfa-állítás a magyarországi zsidóság számára lényeges kérdés, a kisgyerekes családoknál gyakran megjelenik mint a kulturális szokásokhoz való alkalmazkodás, vallási ideológiák nélkül. Ugyanakkor egyértelműsíthető, hogy a gyermekek megszületésével családdá vált párkapcsolatok mindegyikében fontosabb szerepet kapott a zsidó ünnepek és hagyományok tartása, mint a gyermek érkezése előtt. *„Fontos nekem, hogy az oviban megtanulja, hogy mi az, hogy Shabbat, meg, hogy kell áldást mondani az ételre, mert kellenek ezek a tradíciók, de itthon ezt nem kapja úgy meg”; „A nagy ünnepek tartása megtörténik a mi szintünkön és mindez kiegészül, az intézményben én ezt nagyon jónak tartom”.*

A zsidó értékeket követő intézmény választása a gyerekeknek fontos és általánosan megjelenő motívum, azzal magyarázzák, hogy ott *„megkapja (a hagyományok ismeretét), itthon tőlem nem tudja megkapni”*. Ezáltal a gyermek az intézményből visszavisz a családba és meghonosít bizonyos hagyományokat, szokásokat, *„gyertyagyújtás van, ha a Nonci megkér”, „áldást mond étkezés előtt”*.

Nagy különbségeket látunk abban a tekintetben, hogy kinek-kinek személyes szinten mit jelent a vallás, egy üres fogalom vagy tartalmakkal megtöltött, átélhető, megtapasztalható élmény. Azonban elmondható,

hogy zsidóként valamilyen állást kell foglalni e tekintetben egy családon belül legkésőbb akkor, amikor gyermekeiket tudatosan vagy nem tudatosan nevelgetni, identifikálni kezdik. Az utóbbi jó pár év tendenciája, hogy mind a családi rituális ünnepek, mind a spirituális nevelés intézményesült, közösségi keretben valósul meg.

Multikulturális zsidó családok gyermeknevelési gyakorlata

„Két nagyon különböző irányba nem mehetsz a gyerekekkel”

A gyermeknevelés, a szocializáció elsődleges közege a család. Erikson szerint a szocializáció, enkulturáció a kultúra integrálásának legfőbb eszköze, lehetővé teszi a családtagok egymáshoz, a gyermekekhez és a közösséghez, a szélesebb értelemben vett társadalomhoz való kapcsolódását, és megteremti az alkalmazkodás belső feltételeit.³¹ Azonban a vegyes családok esetében a speciális szocializációval kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy melyik közeghez való alkalmazkodást tanulja, gyakorolja be a gyermek a nevelés hatására, az anya vagy az apa mögött álló komplex világhoz kapcsolódik-e majd.

A gyermekben, aki két vagy több nyelvi és kulturális közegben nevelkedik, „kulturális érzékenység” alakul ki, a többnyelvű gyermek identitása sem az anyáéval, sem az apáéval nem azonos, otthon mozog mindkét kultúrában, ilyen értelemben tehát multikulturális identitással létezik. Óhatatlanul megtörténik, ha a gyereknevelés gyönyörűségeiről és borzalmairól esik szó az anyák közt, hogy szembeállítják egymással az általuk „izraelinek” és „magyarnak” nevezett „nevelési stílust”, előzőt az apa, utóbbit az anya képviseli, és ez sok vitára ad okot. *„Én próbálom a nevelést nem poroszosan, azért a magyar anyák a gyereknevelésben kevésbé megengedőek, látom magamon és látom a gyerek reakcióját, hogy ha keménykedek és kiabálok. Az apja meg teljesen más, tipikus izraeli, hogy: jaj, gyere, nyuny, de csinálj, amit akarsz”; „Azt borzalomnak tartom, hogy éjjélkor dőlnek ki a gyerekek az ágyba, nem tartom helyesnek, ami Izraelben megy mint gyereknevelés, hogy: majd a katonaság megneveli őket”; „...azt gondolom, hogy egy alapszintű fegyelem azért kell, 11-kor este a gyerekek a játszótéren játszanak azzal én nem értek egyet”, „ha a végeredményt nézzük, akkor a magyar nevelés sem a legjobb... mert mi meg tele vagyunk önbizalom hiánnyal”; „Kint (Izraelben) liberálisabb a nevelés, megengedőbb, vannak ennek jó oldalai is, tehát, hogy a kreativitást azt támogatják. Nálunk ugye a porosz nevelési rendszer ezt elnyomja, erre mondaná azt a férjem, hogy több zseni jön ki abból az országból pont ezért, az egyetemen is jobban teljesítenek”.*

Nagyon is összecsengés egyértelműen elutasító, elhatárolódó a magyar anyák véleménye az Izraelben tapasztalható gyermeknevelésről, melyet túlzottan megengedőnek, szabadelvűnek, elkényeztetőnek

---

³¹ Erikson 1991, 396–404.

találnak. Ilyen értelemben izraeli oldalról nézve a magyar anyákra jellemző a „*jiddise mame*” fogalom, ami a gyermek túlszabályzását, kontrollálását és a szigorúságot jelenti. Az a tény, hogy belátják a megengedőbb nevelés pozitív oldalát is, miszerint „ *kreatívok lesznek és sok önbizalmuk lesz,*” valamint képesek reflektálni az általuk alkalmazott módszer gyengésegeinek következményeire – „*mi meg tele vagyunk önbizalom hiánnyal*” –, jó lehetőség, hogy nevelési elveik előnyeit és hátrányait mérlegelve harmonizálják azokat.

„Az adaptáció értelmében az ember úgy válik egy kultúra és társadalom tagjává, hogy a gyermekkortól kezdve átveszi az adott kultúra mintázatát.”³²

Hogy megtudjuk, szándékuk szerint mi az, amit át akarnak örökíteni, arról kérdeztem a szülőket, milyen értékek átadását tartják egybehangzóan fontosnak a gyermeknevelési gyakorlatuk során. „*A vallási értékeket, azt nem nyomjuk annyira, a lényeg az, hogy elfogadó, kedves, aranyos, szerető, persze beilleszkedni tudó legyen. Tartsa meg a másságát*”; „*Az első, hogy elfogadásra próbálom nevelni őket*”, „*becsületesség*”, a „*színház, film, zene és könyvszeretet*”, cél, hogy „*nyitott ember*”, „*világpolgár legyen*” gyermekük a jövőben. Megfigyeléseim szerint is igyekeznek bemutatni, átadni gyerekeiknek a tolerancia és a nyitottság szemléletét, a meséken, játékokon keresztül is. Például van olyan család, ahol a „*Gólya-gólya gilice*” kezdetű mondókát kétféleképpen éneklük, egyszer a magyar gyerek, egyszer a török gyerek gyógyítja. „*Az már egyértelmű, hogy egy konkrét valami domináns identitást nem akarunk a gyerekekbe beleoltani... – legyen tisztában a származásával, a gyökereivel, a kultúrájával, tudja azt, hogy magyar, hogy zsidó, hogy romániai, tudja, értékelje, és elhelyezze. „Multikulti style-ban nevelünk*”; „*Szeretném, hogy minél több nyelvet tudjanak, magyar, héber, angol, és utána jöhet még egy-két nyelv*”; „*A gyerek tanuljon meg akár ezer nyelven, minél több nyelven, mert akkor bármerre megy, meg tudja magát értetni, akkora pozitívum, az fontos*”.

A multikulturális neveléssel erősíteni szeretnék a minél összetettebb identitás kialakulását. Oktatási, nevelési intézmények választásánál tehát előnyt jelentenek a többnyelvű óvodák, iskolák, és igény szintjén megfogalmazódó sajátosság, hogy „*nagyon európai, de mégis zsidó*” legyen. A közösségben tapasztalt interakciókon, beszélgetéseken keresztül kirajzolódott, mi az a „kulturális csomag”, melyet ezek a családok gyerekeiknek át kívánnak adni. A magyar anyák gyerekkorára jellemző, hogy zsidó származásuk hallgatás, elhallgatás tárgya volt, halovány zsidó identitásukat a rendszerváltás idején szárnyra kapó zsidó szervezetek gyakorlati tevékenysége, s az ennek hatására kialakuló kortárs csoporthoz való tartozás erősítette meg. Ennek hátterében különböző okok találhatók, az

³² Somlai 1997, 84. o.

antiszemitizmus, a holokauszt tényének hatása ugyanúgy jelen van, akárcsak a zsidó hagyományok ápolásának szándéka.

Összefoglalva azt láttuk, hogy a párkapcsolatokon belüli együttélést, a hagyományok tovább élését és a nyelvhasználatot is befolyásolja a kérdezettek származása, megismerkedésük helye, hogy mennyi ideig milyen országokban éltek a párok együtt és külön-külön, gyermekeik hol születtek. Az egyes családok életében sajátos értékcsere folyik a múltból hozott vagy nem hozott, esetenként újratanult tradíciók terén, ezek nem csak egyszerűen átadódnak a következő generációnak. Ennek során kirajzolódnak viselkedési-mintázataik a környezet árnyalatainak megfelelően, majd folyamatosan alakulnak a családi élet során. Ebben a folyamatban lényeges viszonyítási pontok a szülők számára a budapesti zsidó közösségek, a nemzetközi zsidó közösségek és szervezetek, a vegyes zsidó családok baráti körei határokon innen és túl, a magyarországi és izraeli, tágabb értelemben vett család, a többségi magyar társadalom és abból kikerülő barátaik, kollégáik is. Gyermekeik is ilyen referenciaponttá válnak azáltal, hogy zsidó intézményekben nevelkedve megszerzett ismereteik, megtanult szokásaik visszahatnak a családjára.

A családot alkotó egyének nem arra törekednek, hogy összeolvadjanak a szokásaik, hanem hogy fenntartsák az általuk képviselt sokszínűséget, lojálissá, elfogadóvá válva ezáltal a különböző kulturális meghatározottságok egyéni szinteken megjelenő viselkedés-módozataival szemben. E stratégia célja a családok életét nézve kettős, egyrészt megelőzni a konfliktusokat, másrészt előnyükre fordítani a sokszínűséget. Zsidónak lenni számukra jelenti a héber nyelv használatát és az Izraellel való szoros viszonyt, származásukat, a hagyományok ápolását, tradíciók tartását, nyitottságot és elfogadást biztosító szemléletmódot, jelent intellektuális érdeklődést, a kultúra szeretetét, összetartozást, egyfajta „*társadalmi zsidóságot*”. „Az elmúlt években megfigyelt jelenség, hogy a közösség átveszi a spirituális, családi rítusok megtartásának szerepét”.³³

A vallási vonulatok a családok kétharmada esetében nem domborodnak ki túlzottan, így a *Shabbat*, *kasrut* és egyéb megszorító, tiltó parancsolatok maradéktalan betartása nem jellemző az általam kutatott családok esetében. Egy közös Shabbat, vagy ünnep alkalmával az együttléten, hagyományokon, szokásokon, ételeken, szimbólumokon és játékon, és a közösségi együttléten van a hangsúly. Ugyanakkor egyértelműsíthető, hogy a gyermekek megszületésével családdá vált párkapcsolatok mindegyikében fontosabb szerepet kapott a zsidó ünnepek és hagyományok tartása, és a közösséghez tartozás, mint a gyermek érkezése előtt. Ennek egyik mutatója, hogy bölcsődébe

---

³³ Papp 2010, 91. o.

és óvodába zsidó kétnyelvű intézményekbe járatják gyermekeiket. A „magyar valóságba” való belenevelődés fontosságát is szem előtt tartva, a családok egy része iskolába már nem kizárólag zsidó közegbe szeretné gyermekeit elhelyezni. Ezen a ponton a cél általában egy „felvilágosult”, „fejlesztés központú”, „többnyelvű” intézmény megtalálása, hogy felkészülhessenek egy „heterogén” környezetben is az érvényesülésre. Ők azt gondolják: a többségi környezetről is megfelelő ismeretekkel kell rendelkeznie gyermeküknek ahhoz, hogy helyet találjon magának a jövőben a „zsidó – nemzsidó világ” mindkét pólusán. A másik érvényesülő tendencia iskolaválasztáskor, a „nagyon európai, de mégis zsidó”. Alapvető értéként a világban való eligazodáshoz az „elfogadást”, „toleranciát”, „nyelvismeretet”, „kultúra szeretetét” igyekeznek továbbadni gyermekeiknek a nevelés során, melynek eredményeként egy „integrált és empatikus társas világ-alkotás” megvalósulását remélik. A gyerekek a „szocializációs folyamat legelejétől kétnyelvű, illetve a világ-alkotás szempontjából multikulturális közegben nevelkednek”. Személyiségfejlődésük során mind a „pszichés-érzelmi, mind pedig a kognitív megismerő funkciók” két, egymástól sok tekintetben különböző nyelvi-fogalmi rendszer észlelése, internalizálása és alkalmazása révén alakulnak ki.³⁴ Mivel a szüleiktől nem csak egyfajta kulturális beállítottságot kapnak a gyermekek, így több kultúra individuális hordozóivá válnak, ezáltal többféle önmegvalósítási eszköz érhető el számukra. A gyerekek identitása, öndefiníálása nem lesz megegyező egyik szülőjével sem, hisz velük ellentétben ők már beleszocializálódnak a vegyes kultúrájú, eltérő nyelvű zsidó közegbe, és mindkét szülő környezetében otthonosan mozognak, ennek következtében relatívabb rálátásuk lehet az őket körülvevő világra. Mindezen jellemzők tehát létező zsidó családok realitásai, így azt találtuk, hogy létezik a „zsidó család” amely folyamatosan változik és sokszínű, akár csak a tradíciói, melyekhez visszanyúlnak, újra éltetnek, olykor vallásos, néha hagyományőrző, vagy kulturális módokon.

Irodalomjegyzék

- Bartha Csilla (1999): *Házassági szokások – A kétnyelvűség alapkérdései*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Boglár Lajos (2001): *A kultúra arcai – Mozaikok a kulturális antropológia köréből*, Napvilág Kiadó, Budapest
- Boglár Lajos – Papp Richárd szerk. (2008): *A tükör két oldala*, Nyitott Könyvműhely, Budapest
- Erikson, Erik Homburger (1991): *Az életciklus: az identitás epigenezise – A fiatal Luther és más írások*, Gondolat, Budapest
- Héra Gábor – Ligeti György (2005): *Az Interjú – A társadalmi jelenségek kutatása*, Osiris, Budapest, 142–149.

³⁴ Knipf – Komlósi 2001, 690–697. o.

- Knipf Erzsébet – Komlói László Imre (2001): A nyelvtudomány és a nyelvi kultúra értelmezési határai: multidiszciplinaritás, multikulturalitás és interkulturalitás, in: Andor J. – Szűcs T. – Terts I. szerk.: *Színes eszmék nem alszanak – Szépe György 70. születésnapjára*, Lingua Franca Csoport, Pécs, 690–697.
- Kovács Éva – Vajda Júlia (2002): *Mutatkozás – Zsidó identitástörténetek*, Múlt és Jövő, Budapest
- Kovács Nóra szerk. (2005): *Baráti Kapcsolatok hálózatában – Tanulmányok a Diaszpóráról*, Gondolat, Budapest
- Modla Zsuzsa (2007): Mai magyar zsidó fiatalok szocializációja, in: A.Gergely A. – Papp R. szerk.: *A szakralitás arcai – Vallási kisebbségek, kisebbségi vallások*, Nyitott Könyvműhely, Budapest
- Papp Marianna (2007): „Mécse az Örökkévalónak az ember lelke” – A visszatérés és a Sábész kapcsolatának jelentései egy budapesti ortodox zsidó közösségben, in: A.Gergely A. – Papp R. szerk.: *A szakralitás arcai – Vallási kisebbségek, kisebbségi vallások*, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 314–361.
- Papp Richárd (2010): *Miért kell Kohn bácsinak négy hűtőszekrény?* Nyitott Könyvműhely, Budapest
- Papp Richárd (2015): *Bezzeg a mi rabbink*, Libri Kiadó, Budapest
- Somlai Péter (1997): *Szocializáció – A kulturális átörökítés és társadalmi beilleszkedés folyamata*, Corvina, Budapest
- Tillmann Lili Eszter (2010): *Zsidó identitás(ok) és gyermeknevelés – Fiatal zsidó édesanyák gyermeknevelése a zsidó identitás kialakulásának tükrében Budapesten*, ELTE, Budapest
- Végh Balázs Béla – Bura László szerk. (2011): *Multikulturalitás és interkulturalitás – Oktatási segédkönyv az Európai szakmai kompetenciák minden pedagógusnak Eprocom-programban résztvevők számára*, Nyíregyháza
- <http://www.eprocom.eu/hu/multikulturalitas-es-interkulturalitas/>
- Útmutató a többnyelvűség és többes kultúra szakirodalmából <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=1272>
- Webber, Jonathan (2003): Mennyire transznacionális a modern zsidó diaszpóra?, *Szombat 2003/09*. <https://www.szombat.org/archivum/jonathan-webber-mennyire-transznacionalis-a-modern-zsido-diaszpora-1352774060>
- Wolff, Hans Walter (2001): *Az Ószövetség antropológiája*, Harmat Kiadó, Budapest
- Yerushalmi, Yosef Hayim (2000): *Záchor – Zsidó történelem és zsidó emlékezet*, Osiris – ORZSE, Budapest
- Csepeli György – Örkény Antal (2017): *Nemzet és migráció*, ELTE TáTK Budapest, <http://docplayer.hu/43290964-Csepeli-gyorgy-orkeny-antal-nemzet-es-migracio.html>

Buk Kriszta – kulturális antropológus, doktoranda, ELTE TÁTK

Gyermekoktatás-nevelés szakterületen dolgozik, multikulturális környezetben. (Héber nyelvoktató, pedagógiai asszisztens – judaisztika munkacsoport). Kutatási területe: etnokulturálisan vegyes, többnyelvű zsidó családok életstratégiái és gyermeknevelési szokásai, valamint migráció és transznacionalizmus a zsidó családokban.